

Давиденко В. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

OBJECTIVES AND TASKS VICTIMOLOGICAL EFFECT ON CRIME

У статті на основі аналізу наукових віктимологічних досліджень в сфері кримінологічних розробок проблем профілактики злочинів визначені основні цілі та завдання віктимологічної профілактики. Ефективне виконання цілей та завдань можливо при комплексній та координаційній діяльності суб'єктів віктимологічної профілактики, що здійснюється на загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях.

Ключові слова: віктимізація, віктимологічна профілактика, злочинність, протидія злочинності.

В статье на основе анализа научных виктимологических исследований в области криминологических разработок проблем профилактики преступлений определены цели и задачи виктимологической профилактики. Эффективное выполнение целей и задач возможно при комплексной и координационной деятельности субъектов виктимологической профилактики, которая осуществляется на общесоциальном, специальном и индивидуальном уровнях.

Ключевые слова: виктимизация, виктимологическая профилактика, преступность, противодействие преступности.

The article, based on a review of scientific research in the field of victimology development of criminological problems of crime prevention defined goals and objectives victimological prevention. Effectiveness implementation of goals and objectives is possible with an integrated and coordination of stakeholders victimological prevention, which is carried out on obschepetsialnom, special and individual levels.

Key words: victimization, victimological prevention, crime, combating crime.

Визначаючи цілі та завдання віктимологічного впливу на злочинність, або віктимологічної діяльності, необхідно зазначити цілі та завдання протидії злочинності в цілому. Так, в юридичній літературі протидія злочинності визначається як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально терпимого рівня [1, с. 160].

Таким чином основною «стратегічною» метою протидії злочинності є максимальне зменшення злочинних проявів (кримінальних правопорушень) шляхом впливу на детермінаційні чинники, які сприяють або породжують злочинність.

Формування мети – перший крок на шляху формування системи протидії системі. Вона включає в себе безпосередню спрямованість дій (на усунення, нейтралізацію, ліквідацію або блокування), соціальну необхідність та обумовленість певної діяльності (зниження злочинності до певного рівня), а також необхідність впливу на певні фактори (причини та умови вчинення злочинів). Вона є єдиною для всіх елементів системи протидії злочинності [2, с. 16].

Досягнення «стратегічної» мети протидії злочинності можливо при комплексній взаємодії відповід-

них суб'єктів, які розробляють та реалізують заходи, що надають можливість впливати на злочинність. Протидія злочинності має різноманітні напрями і засоби, завдяки чому деякі види діяльності відокремлюються і мають самостійний характер. Кожен з цих видів діяльності має свої цілі та завдання. Розглядаючи, наприклад, такий вид діяльності, як профілактика злочинів вітчизняні науковці-кримінологи визначили наступні цілі:

- обмеження впливу негативних обставин, пов'язаних з причинами та умовами злочинності;
- вплив на причини злочинних проявів та їх умови;
- вплив на негативні обставини безпосереднього соціального оточення (мікросередовище особи), що формують мотивації злочинної поведінки;
- вплив на особу, здатну вчинити злочин або продовжувати злочинну діяльність.

Досягнення цілей, можливо при виконанні таких завдань:

- систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам;
- вивчення суперечностей і конфліктів, що призводять до виникнення та реалізації злочинних намірів, а також до формування особи правопорушника;
- постійне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, їх виявлення й активний профілактичний вплив на них;
- усунення або нейтралізація явищ, що сприяють злочинній поведінці [3, с. 12].

Важлива роль в протидії злочинності належить також і віктимологічній профілактиці злочинів. Відомі науковці-кримінологи такі, як А. Антонян,

В. Васеливич, В. Голіна, О. Джуза, А. Закалюк, А. Майоров, О. Моїсєєв, О. Михайлов, О. Литвинов, Д. Рівман, В. Рибальська, В. Туляков, Л. Франк, Г. Чечель та інші проводили віктимологічні дослідження в системі кримінологічних розробок проблем профілактики злочинів. Загострення криміногенної обстановки в нашій країні, яка відбувається в останні часи, призвело до значного збільшення кількості потерпілих від злочинів. Це вимагає подальшої системної роботи в розробці ефективних заходів спрямованих на зменшення віктимізації населення.

Метою статті є визначення цілей та завдань віктимологічного впливу на злочинність.

Віктимологічна профілактика спрямована на встановлення, усунення або ж нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й обумовлюють учинення злочинів, виявлення групи ризику та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності, вплив на них з метою поновлення та активізації їхніх захисних якостей, розроблення чи покращення засобів захисту громадян від злочинів і подальшої віктимізації [4, с. 168].

Таким чином, віктимологічна профілактика або віктимологічна діяльність має свої цілі, а саме:

- поновлення та активізація захисних якостей конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимізації;
- розроблення та удосконалення засобів захисту громадян від злочинів;
- зменшення віктимізації населення.

Завдання суб'єктів віктимологічної діяльності багатоаспектні. В першу чергу необхідно отримати найбільш повну інформацію про віктимізацію суспільства.

Віктимізація – це процес і результат перетворення особи в жертву злочину. Індивідуальна віктимізація відбувається в процесі вчинення шкоди конкретній особі, але в реальній дійсності вчиняється безліч злочинів і шкода заподіюється безлічі жертв, внаслідок чого їх індивідуальна віктимність, залишаючись такою, набуває якості масового явища [5, с. 80]. Показники масової віктимності і складають уявлення про стан віктимізації населення.

Віктимізація аналізується за такими показниками як рівень (кількість жертв злочинів, індекс віктимності), структура (розподіл за групами і видами злочинів, контингентом жертв, територіальною ознакою), динаміка (зміна рівня і структури у часі) [6, с. 214].

Також необхідна інформація про суб'єктів віктимізації – жертв злочинів, для формування їх кримінологічної характеристики за правовими, соціально-демографічними, морально-психологічними, рольовими ознаками, що характеризують особу потерпілого; станом і поведінкою в момент вчинення злочину.

Встановлюються причинні складові індивідуальної та масової віктимізації. Виявляються та аналізуються умови, обставини й ситуації за яких особа стає жертвою злочинного посягання. Це дозволяє виявити типових потенційних потерпілих та типові

віктимологічні ситуації. Віктимологічна ситуація це сукупність обставин формування особи з підвищеними віктимними потенціями [5, с. 89].

Наступним завданням суб'єктів віктимологічної профілактики є розробка заходів профілактичного впливу на потерпілих та мінімізації віктимогенних ситуацій. Ці заходи розробляються в залежності від рівня віктимологічної профілактики, а саме загальносоціального, спеціального та індивідуального.

Загальносоціальний рівень включає заходи по зниженню віктимогенного потенціалу суспільства, виявленню та обмеженню дії детермінант масової віктимізації. Зокрема, це формування та реалізація ефективної соціальної та економічної політики, здійснення культурно-просвітницької роботи, правового виховання, урегулювання міграційних процесів, подолання стихійної урбанізації тощо. Заходи загальносоціального запобігання спрямовуються на все населення України. Спеціальний рівень передбачає зниження рівня віктимності найбільш вразливих соціальних груп (неповнолітніх, молоді, осіб похилого віку, представників професій, пов'язаних з ризиком). Індивідуальний рівень охоплює корегуючий вплив на людей, особисті риси і неправомірну поведінку яких свідчить про високу вірогідність стати жертвою злочину, а також роботу із потенційними злочинцями, що перебувають із жертвами у різному роду зв'язках та відносинах та урегулювання віктимогенних ситуацій [7, с. 10].

Безпосередня реалізація заходів віктимологічного впливу на потерпілу особу та обставини, які сприяють виникненню криміногенних ситуацій є одним із головних завдань суб'єктів профілактики. Ця діяльність пов'язана з усуненням та нейтралізацією причин та умов, що впливають на віктимізацію громадян.

До суб'єктів віктимологічної профілактики входять державні органи влади та місцевого самоврядування, правоохоронні органи також підприємства, установи, організації з різними формами власності, громадські організації. Суб'єкти віктимологічної профілактики повинні бути об'єднані єдиними цілями, а також інформаційними, координаційними, правовими зв'язками. Особливе місце в цій діяльності посідають органи внутрішніх справ, тому як запобігання злочинності є їх прямим обов'язком.

Важливу роль в віктимологічній профілактиці має просвітницька діяльність. Через засоби масової інформації, лекції, бесіди суб'єкти профілактики повинні постійно роз'яснювати населенню як не стати жертвою злочину. Надавати інформацію про осіб, які стали потерпілими завдяки своїй не обачності та обставини, що призвели до формуванню віктимних якостей. В межах цієї діяльності необхідно здійснювати правове виховання населення з метою формування правової культури та активної правомірної поведінки. Людина, знаючи свої права та обов'язки зможе грамотно і ефективно захистити себе від злочинних дій.

Право-виховна діяльність пов'язана з використанням методів переконання та корекції людей, при-

ведення їх вчинків до вимог соціальних та правових норм.

Важливе місце займає діяльність по виявленню осіб з підвищеними віктимними якими. До таких осіб відносяться як ті, що вже стали потерпілими від злочину, так і особи, які завдяки своїй поведінки, способу життя, наявності особистісних специфічних якостей при певних обставинах з високою вірогідністю можуть стати жертвою злочину. Процес виявлення останніх взаємопов'язаний з віктимологічним прогнозуванням.

Розробка та ефективне використання технічних засобів безпеки (охорона сигналізація, спеціальні технічні засоби тощо) дозволять підвищити рівень захищеності від злочинних посягань.

Віктимологічний вплив на злочинність можливий при комплексній та координаційній діяльності всіх суб'єктів протидії злочинності. Координація в сфері протидії злочинності покладається на державні органи, наділені владними повноваженнями

щодо організації, регулювання та контролю відповідної діяльності.

Необхідно визначити найважливіше завдання, яке потрібно вирішити на загальносоціальному рівні, а саме соціальний захист найбільш вразливих груп населення (особливо в період лібералізації цін і встановлення ринкових відносин на всьому економічному просторі), індексація доходів населення, політика оподаткування, контроль зайнятості населення і його матеріальних умов, працевлаштування і допомога безробітним, вдосконалення суспільних відносин, подальше духовне збагачення людей, підвищення культури і свідомості всіх верств населення тощо [8, с. 48].

Зазначені заходи можуть ефективно проводитися при стабільній економічній, соціальній, політичній ситуації в країні. Саме на це в першу чергу повинна бути спрямована державна політика в Україні. Подолання існуючих криз в суспільстві призведе до зменшення віктимізації населення та зниження злочинності в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криминологія. Загальна частина: навчальний посібник / кол. авторів Блага А.Б., Богатирьов І.Г., Давиденко Л.М. та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. – 240 с.
2. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: Монографія/ О.М. Литвинов – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 446 с.
3. Профілактика злочинів: Підручник /О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужа – К.:Атіка, 2011 – 720 с.
4. Алексеев А.И. Криминология: курс лекций /Алексеев А.И. – М.: Щит-М, 1998. – 340 с.
5. Ривман Д. В. Криминальная віктимология : учеб. / Д. В. Ривман. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.
6. Туляков В.О. Віктимология (социальные и криминологические проблемы) : моногр. / В. О. Туляков. – Одесса : Юрид. лит., 2000. – 336 с.
7. Головін Б.М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання //Теорія і практика правознавства. – Вип. 2 (6) / 2014. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///D:/%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B0/Chrome/63468-130648-1-SM.pdf>.
8. Литвинов О.М. Віктимізація: фактори, аналіз, заходи протидії. Навчальний посібник /О.М. Литвинов – Харків: Вид-во ХНУВС, 2009. – 72 с.